

video kao svetske progresivne pojave kojima pripada sadašnjost i budućnost. Zato one i jesu univerzalne i zato u sebi nose progresivan i revolucionarni razvoj. Osvetljavajući naš pojedinačni slučaj u vezi sa opštim procesima u svetu, Kardelj je uticao na usmeravanje našeg celokupnog razvoja, pa i onog na odbrambenom polju, u skladu sa istorijskim okolnostima. Svojim teorijskim radovima, svojim pronicanjem u suštinu problema, ostavio je neizbrisiv trag u revolucionarnoj marksističkoj nauci i praksi, našoj i svetskoj.

ALEKSANDAR FIRA

Kardeljevo stvaralaštvo — osnov za dalja naučna istraživanja

Dosadašnja rasprava je već ukazala na jedan aspekt doprinosa E. Kardelja savremenom ustavnopravnom izražavanju koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. U tom kontekstu ova intervencija predstavlja samo pokušaj markiranja jednog broja nešto razvijenijih teza za koje smatram da se osnovno mogu izvesti iz odgovarajućih odredaba ustava i teorijskih stavova sadržanih u radovima druga Kardelja.

Osnovnom karakteristikom pristupa Edvarda Kardelja ustavnopravnom izrazu odbrambene funkcije socijalističkog samoupravnog društva smatram stalno insistiranje na dubokoj unutrašnjoj povezanosti i funkcionalnoj međuzavisnosti između socijalnoklasne suštine društva i njegove odbrambene funkcije. Ovakav pristup predstavlja razvijanje istorijskih opredeljenja Komunističke partije Jugoslavije, odnosno Saveza komunista Jugoslavije, i druga Tita lično, a nalazi se kako u čitavom stvaralačkom opusu Edvarda Kardelja, tako i u njegovim poslednjim radovima, posebno u »Pravcima razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja«. Razume se da je to tek lociranje područja za jedno minuciozno naučno istraživanje koje treba da usledi, ali već sada je moguće nešto bliže identifikovati neke moguće tačke analize.

Jednom od takvih tačaka smatram, pre svega, potrebu da se i pri ovakvom razmatranju pođe od u osnovi jedinstvenih istorijskih korena socijalističke samoupravne suštine našeg društva i ostvari-

vanja njegove odbrambene funkcije pomoću nastajanja i realizacije koncepta opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Opređeljujući se za jasan koncept, koji istorijske korene samoupravljanja nalazi u socijalističkoj revoluciji, u kojoj je nesumnjivo i koren opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, Kardelj u nekoliko svojih radova ekscipitno upozorava na neposredno samoupravne elemente već u revolucionarnom procesu nastajanja nove narodne vlasti. Povezano sa ovom tezom potrebno je stvaralačkoj kritici podvrći i poznatu tvrdnju koja 1950. godinu (u stvari donošenje Zakona o predaji na upravljanje državnih privrednih preduzeća i viših privrednih udruženja radnim kolektivima) uzima kao početak našeg samoupravnog razvoja. Donošenje Zakona nesumnjivo je izuzetno značajan akt (kako ističe drug Tito, to je bio najznačajniji akt Skupštine FNRJ posle donošenja Zakona o nacionalizaciji), ali to samo uslovno možemo smatrati početkom razvoja samoupravljanja. Ni sam Zakon ne bi bio uspešan i odlučujući korak unapred da u društvenom biću socijalističke Jugoslavije nije bilo elemenata koji su omogućavali i zahtevali samoupravljanje. U tom smislu moguće je postaviti kao okvir budućih istraživanja pitanje, odnosno tezu, da i istorijska opcija na razvoj socijalističkog samoupravljanja i koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite imaju isto istorijsko ishodište — socijalističku revoluciju.

Mišljenja sam da ne treba ni dokazivati da ovako postavljen okvir istraživanja ne počiva na pretpostavci o već tadašnjem postojanju »čistih« i razvijenih teorija niti o njihovoj detaljnoj operacionalizaciji. Ambicija je mnogo skromnija i svodi se na ukazivanje na jednu od značajnih relacija koja se projektuje u okviru i na osnovu uverenja o postojanju konzistentnog opredeljenja za cilj revolucionarne avangarde i neizbežne vizije budućnosti bez koje ni to opredeljenje nije moguće. Vrednost ovakvog opredeljenja i zasnovanost vizije na objektivnim istorijskim zakonitostima najbolje je potvrdilo proteklo vreme odnosno rezultati koji su u njemu postignuti.

Međutim, teza o jedinstvenom istorijskom ishodištu socijalističkog samoupravljanja, opštenarodne odbrane i društvene samozaštite nikako ne bi smela da vodi zaključku prema kome je i kasniji razvoj tekao uvek paralelno, i sinhronizovano i bez protivurečnosti. Mislim da tu svojevrsnu neravnomernost pa i protivurečnost razvoja kao opštu karakteristiku ne treba posebno ni dokazivati, ali je upravo u tom svetlu moguće i potrebno upozoriti na jednu specifičnu ustavnopravnu dimenziju. Na prvi pogled ona se tek posredno može vezati za aktivnost Edvarda Kardelja, ali ako se samo i ovom prilikom podsetimo njegovog doprinosa svim ustavnim reformama u našoj

zemlji, onda postaje jasno da se ni ovaj aspekt ne može smatrati manje važnim.

Imajući u vidu navedeno, mislim da ovde treba posebno naglasiti ono što je vezano za ustavnopravno izražavanje opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u ustavima iz 1974. godine. Na ovom trenutku ustavne evolucije zadržavam se ne samo zbog njegove aktuelnosti nego, pre svega, zbog činjenice da je u pitanju ustavna reforma u kojoj upravo ustavno tretiranje opštenarodne odbrane i društvene samozaštite doživljava kvalitativni preobražaj. Svi raniji ustavni dokumenti, uključiv i ustave iz 1963. godine, u ustavnopravnom tretiranju odbrambene funkcije društva, pored određenih novina, ne prevazilaze prag poznate, u osnovi klasične, ustavnopravne koncepcije. U tim okvirima odbrambena funkcija u svojim osnovnim ustavnim rešenjima još uvek se vezuje, pre svega, za državu, a u našim uslovima naročito za saveznu, uz prihvatanje poznatih rešenja u sferi individualnih sloboda i prava čoveka i građanina. Takav pristup zato nije ni mogao da obezbedi ustavnopravno izražavanje koncepta opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Zbog toga je dalji razvoj ustavnosti socijalističkog samoupravljanja nužno morao da postavi i reši i taj problem, polazeći od stanovišta da izgradnja integralnog sistema socijalističkog samoupravljanja mora da obuhvati celinu društvene strukture, i to u svim njenim funkcijama.

Ta inspiracija ležala je u osnovi prihvaćene sistematike Ustava SFRJ iz 1974. godine, koji, na ovakav način, prvi put u istoriji ne samo naše ustavnosti ne vezuje odbrambenu i bezbednosnu funkciju isključivo za državu već za društvo kao celinu. Samo u tim uslovima bilo je moguće ustavnopravno izraziti koncept opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Opredeljenje da se ustavne odredbe o narodnoj odbrani (glava VI dela II Ustava SFRJ) nađu u ovom delu Ustava koji je u celini posvećen društvenom uređenju imaju zbog toga principijelan značaj. Iz ove činjenice, po mom mišljenju, proističu dalekosežne konsekvence pa se zato njen značaj ne sme svesti na novost u sistematici koja ima pravno-tehnički karakter. Mada naša nauka još nije razradila sve konsekvence, niti se one mogu razraditi samo na osnovu ove činjenice bez odgovarajućeg analitičkog osvrta na sadržinu ustavnih odredaba, ipak mislim da se može uspešno odbraniti stav da je u našem ustavnom poretku narodna odbrana postavljena ne samo kao funkcija države, pa čak niti jedino političkog sistema, već isto tako i društveno-ekonomskog uređenja, odnosno društva kao celine. Zbog svega toga i zaključujem da je u ustavnopravnom smislu reči ustavima iz 1974. godine uči-

njen odlučujući korak ka područjavanju odbrambene funkcije razvijanjem narodne odbrane kao društvenog sistema opštenarodne odbrane.

Pri tome mislim da je u ovakvom pristupu uvek potrebno naglašavati ono što proističe iz sistema opštenarodne odbrane, a što je nesumnjivo karakterisalo delo i stavove druga Kardelja. Stanovište da sistem opštenarodne odbrane, čiji su subjekti svaki radni čovek i građanin, svaka organizacija udruženog rada i druga samoupravna organizacija i zajednica, svaka društveno-politička i društvena organizacija i svaka društveno-politička zajednica, neosporno znači područjavanje odbrambene funkcije društva i nikako se ne sme interpretirati kao neka militarizacija društva.

Govoreći o ovakvom ustavnopravnom postavljanju okvira sistema opštenarodne odbrane moramo, razume se, i dalje imati u vidu da u našem ustavnom poretku država još uvek postoji i da igra vrlo značajnu ulogu, istorijski još uvek nužnu. Ali u celini sistema, pa svakako i na području njegove odbrane pravi odnos između države i samoupravljanja ne može se tako shvatiti, ne postoji nikakav patronat države nad samoupravljanjem, tj. samoupravljanje ne postoji niti se razvija »po milosti države, niti je ono od države ustupljeno« pravo. Međutim, isto tako između samoupravljanja i države ne postoji ni odnos apsolutne antinomije i međusobnog isključenja. U našim uslovima samoupravljanje se još uvek ostvaruje kao pravo na samoupravljanje, pa je otuda i potrebna njegova odgovarajuća zaštita. Pri tome država mora stalno delovati u celini, pa svakako i u ostvarivanju odbrambene funkcije društva, kao instrument samoupravno organizovane radničke klase i radnih ljudi svih naroda i narodnosti naše samoupravne socijalističke zajednice.

Saglasno svemu ovome, a polazeći od toga da je naše samoupravno socijalističko društvo zasnovano na demokratskom pluralizmu samoupravnih interesa, mora se još jedanput ponoviti da je njegovu odbrambenu funkciju moguće postaviti jedino u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.